

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖZÜYLE DEĞER ÖĞRETİMİNİ GERÇEKLEŞ- TİREN ÖĞRETMENLERDE OLMASI GEREKEN NİTELİKLER (NİTEL BİR ARAŞTIRMA)*

Muhammed Esat ALTINTAŞ**

Öz

21. yüzyılda çeşitli ülkeler ve uluslararası kurumlar ve son yıllarda ise Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı değerler eğitimi alanında çalışmaya başlamıştır. Okullardaki değerler eğitimi öğrencilerin ahlaki gelişiminde önemli bir yere sahiptir. İşte bu ihtiyaçtan hareketle diğer derslerle birlikte 2006 yılında hazırlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgi dersi öğretim programında da değerler eğitimi bölümüne yer verilmiştir. Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin gözüyle değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışmada nitel araştırma modelinden yararlanılmıştır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır ve bu çerçevede 24 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeniyle görüşmeler ve söz konusu öğretmenlerin derslerinde gözlemler yapılmıştır. Bu çalışmada mevcut problemin derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilmesi için sadece görüşme verilerinin yeterli olmayacağı düşüncesiyle nitel veri toplama tekniklerinden biri olan gözlem de kullanılmıştır. Elde edilen veriler “betimsel analiz” tekniği ile analiz edilmiştir. Son olarak betimlenen veriler, literatür ışığında değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Din eğitimi, Değerler eğitimi, Karakter eğitimi, Ahlak eğitimi, Öğretmenler.

Qualitative Study about Qualities of Ideal Teacher Who Teaches Moral Values according to Religious Culture and Ethics Teachers

Abstract

Several countries and international organizations in 21th century and the National Education Ministry in Turkey in the last decade begin to study on the field of values education. Values education in schools have important influence on the moral development of students. For this reason, the chapter of ‘values education’ was placed to the curriculum of the course called as Religious culture and Moral Knowledge in 2005 in addition to other courses. This study investigated the teachers’ perceptions on ideal teacher who teaches moral values. I examined teachers’ views with regard to the problem of this study by conducting interviews with them. Participation to the study was completely voluntary. I interviewed twenty four teachers. I observed their teaching in the classrooms. Findings were interpreted with the help of the related literature.

Keywords: Religious Education, Values Education, Moral Education, Character Education, Teacher.

* Bu çalışma 2014 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen “Öğretmenlerine Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi” başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

** Yrd.Doç.Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi,
(maltintas@erciyes.edu.tr)

1. Giriş

Toplumların yaşadığı ahlaki sorunlara çözüm bulmak amacıyla belirli ahlaki değerlerin öğretimi konusunda özellikle son yıllarda genelde dünyada ve özelde ise Türkiye’de eğitim alanında değerler ve değer öğretimine yapılan vurgu ön plana çıkmıştır. Türk Milli Eğitimi Temel Kanununda, “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” başlığı altında, öğrencilere kazandırılması hedeflenen bazı değerlerden söz edilmektedir. Söz konusu kanunun ilgili maddesinde “Türk milletinin tüm fertlerini; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” ifadelerine yer verilmiştir (MEB, 2010: 1). Bu genel amacın yanı sıra, Türkiye’de 2006 yılında hazırlanan ilköğretim programlarının temel öğeleri arasında doğrudan değerlere ve değer öğretimine yer verilmiştir. Bu doğrultuda ilk ve orta öğretim düzeyindeki ders programlarında geliştirilmesi gereken değerler, hazırlanan program tanıtım kitaplarında belirtilmiştir. Özellikle Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve DKAB derslerinin öğretim programlarında, değerler ve değer öğretilmesiyle ilgili ayrı bir bölüm hazırlanmıştır (MEB, 2006, 2007, 2010).

İlköğretim DKAB dersinde değer öğretilmesiyle ilgili geçerli öğrenmeleri sağlama ve istendik nitelikte davranış değişmelerini oluşturmada işlev gören birtakım öğeler vardır. Birbirine ilişkili olan ve değer öğretilmesini etkileyen temel öğeler şunlardır: Öğretmen, öğrenci, öğretim programı, öğrenme-öğretme ortamı, öğretim araç-gereçleri, yönetici ve çevre (Akyürek, 2009: 7; Erden, 1998: 52). Bu öğelerin uyum içerisinde işlevlerini yerine getirmesi, değer öğretilmesinin hedeflerine ulaşılabilmesi açısından önemlidir.

Değer öğretilmesinin temel unsurlarından en etkili ve önemlisi, öğretmendir. Öğretmen, değer öğretilmesini planlayan, uygulayan ve değerlendiren kişidir. Değer öğretilmesinin başarısı, temelde bu faaliyeti gerçekleştirecek olan öğretmenlerin bilgi ve becerilerine bağlıdır. Öğretmenin sahip olduğu bilgi ve beceriler, öğrencilerin değerlerle ilgili kazanımlarını ve ahlaki gelişimini doğrudan etkilemektedir. Bundan dolayı, bir okulda gerçekleştirilen değer öğretilmesi, ancak içindeki öğretmenler kadar niteliklidir. Çünkü değer öğretilmesinde standartlar, öğretmenlerin düşüncelerine ve uygulamalarına göre oluşmaktadır (Açıkgöz, 2003: 11; Akyürek, 2004a: 192; Aydın, 1996: 1-2; Fullan & Hargreaves, 1992: 1).

Öğretmenler, öğrencilerin değerleri öğrenebilmelerini kılavuzlayabilmek için çeşitli bilgi ve becerilere sahip olmalıdır. Bundan dolayı değer öğretilmesini gerçekleştiren öğretmenlerin değerlerle ilgili zengin bilgiye, yeterince genel

kültüre, iyi bir pedagojik formasyona, tutarlı ve dengeli bir kişiliğe sahip olması gerekir (Aydın, 2005: 28; Sönmez, 2001: 108).

Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerin neler olduğuyla ilgili araştırmamızda yer alan öğretmenlerin görüşlerini tespit edebilmek için bu araştırmada şu soruya cevap aranmıştır: *“İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin gözüyle değer öğretimini üstlenen öğretmenlerde ne tür özellikler (yeterliklerin, becerilerin ve bilgilerin) olması gerekir?”*. Bu soru, katılımcılara göre değer öğretimini gerçekleştirecek ideal öğretmenin özelliklerinin nasıl olması gerektiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Araştırmamızdaki öğretmenlere göre değer öğretimini gerçekleştirecek öğretmende bulunması gereken ideal özellikleri anlamak, onların değer öğretimi standartlarının neler olduğunu ve bu standartların uygulamaya yansımalarını belirleyebilme açısından elzemdir.

2. Yöntem

Öğretmenlerin gözüyle değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu ortaya koymaya çalışan bu araştırmada nitel araştırma modeli benimsenmiştir. Bu araştırmanın temel veri toplama aracı mülakat olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada mevcut problemin derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilmesi için sadece mülakat verilerinin yeterli olmayacağı düşüncesiyle nitel veri toplama tekniklerinden biri olan gözlem de kullanılmıştır. Böylece bir veri toplama aracının sınırlılığı, diğer bir veri toplama aracıyla aşılmaya çalışılmıştır. Gözlem verileri hem mülakat verilerinin doğruluğunun teyit edilmesini hem de mülakatta ortaya çıkmayan boyutların keşfedilmesini sağlamıştır. Bir de öğretmenin konuyla ilgili mülakattaki görüşleriyle sınıf içindeki uygulamaları birbirinden farklı olabilmektedir. Çeşitli veri toplama araçları (mülakat, gözlem, doküman analiz) sayesinde araştırmacı, bu farklılıkları ortaya çıkarma ya da tutarlılığı saptama imkânına kavuşmuştur. Gözlemler yaparken ahlak öğrenme alanının uygulandığı dersler takip edilmiştir. Araştırmamızda gözlem, öğretmenlerin değer öğretimiyle ilgili neleri bildiğinden çok, neleri, nasıl yaptığını görme imkânı vermiştir; ayrıca öğretmenlerin değer öğretimi uygulamaları hakkında derinlemesine ve ayrıntılı veriler sağlamıştır. Nitel araştırmada birden fazla veri toplama aracının kullanılması, araştırmacının veri tabanını zenginleştirmiş, araştırma sonunda ulaşılan bulguların daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmasını ve alternatif yorumlara ulaşılmasını mümkün kılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Bu araştırmanın örneklemini belirlemek için nitel araştırma modelinde yer alan “amaçlı örneklem seçme yöntemi” kullanılmıştır. Örneklemin belirlenmesinde amaçlı örneklem seçme yollarından biri olan “maksimum çeşitlilik” örneklemesinden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde amaç, görel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek öğretmenlerin çeşitliliğini maksimum düzeyde artırmaktır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde amaç, çeşitlilik arz eden durumlar arasında ortak ve paylaşılan noktaların belirlenmesini sağlamaktır (Patton, 2002: 234-235; Yıldırım & Şimşek, 2006: 70). Araştırmaya 15’i erkek 9’u kadın olmak üzere toplam 24 öğretmen katılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmenlerin 9’u 1-5 yıl, 5’i 6-10 yıl, 3’ü 11-15 yıl, 2’si 16-20 yıl, 5’i ise 21 yıl ve üzeri mesleki hizmet süresine sahiptir. Öğretmenlerin mezuniyet durumu incelendiğinde, öğretmenlerin 4’ü Eğitim Fakültesi DKAB, 6’sı İlahiyat Fakültesi İDKAB, 1’i İlahiyat Yeni Lisans, 10’u İlahiyat Eski Lisans, 2’si Yüksek İslam Enstitüsü ve 1’i İlahiyat Ön lisans mezunudur. Öğretmenlerin lisansüstü eğitim durumu incelendiğinde, 12 öğretmen yüksek lisans eğitimi almıştır. Ayrıca, öğretmenlerin 19’u devlet okulunda ve 5’i ise özel okulda görev yapmaktadır.

2.2. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmamızda nitel araştırma modelinde yer alan “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmanın kavramsal yapısının belirgin olduğu durumlarda işe yaramaktadır. Betimsel analizde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kategori ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek, bunları organize etmek ve yorumlamaktır. Betimsel analiz tekniğinin tercih edilmesinin nedeni, araştırmamızın kuramsal çerçevesinin temel boyutlarının önceden oluşturulmuş olmasıdır. Araştırmamızda nitel verilerin analizinde NVivo 10 adlı program kullanılmıştır. Araştırmamızda nitel verilerin analizinde öncelikle görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilen veriler Word belgesi olarak bilgisayara kayıt edildikten sonra NVivo 10 nitel veri analizi programına tek tek aktarılmıştır. Araştırmamızda mülakat ve gözlem verilerinin Nvivo 10’da analizi yapılmadan önce öğretmenlerin mülakatta ne demek istedikleri ve gözlemlerde ne yaptıkları bütüncül olarak anlamaya çalışılmıştır. Araştırmamızda, görüşülen öğretmenlerin görüşlerini ve gözlemlerde yaptıklarını aynen yansıtmak amacıyla, kod isimlerin kullanıldığı ve tırnak içine yerleştirilen ‘aynen alıntılara’ sık sık yer verilmiştir. Görüşme ve gözlem verilerinden aynen alıntılar yapılırken görüşmecinin kod ismi verilmiştir. Görüşme ve gözlem yapılan kişilerin kimliklerinin gizli tutulması için öğretmenlere Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde kodlar verilmiştir. Bulguları raporlaştırırken, her

katılımcının söylediğine ve yaptığına tek tek yer verilmemiştir. Zira onlar farklı şekilde ifade etmelerine rağmen birbirine yakın noktalara temas etmektedirler. Çünkü alıntıların işlevi, sadece bir kişinin görüşlerini ve tecrübelerini göstermek değil aksine aynı düşünceleri paylaşan insan gruplarını temsil etmek için o alıntılara yer vermektir. Elde edilen bulgular aynen alıntılar şeklinde ortaya konduktan sonra, araştırmacı bu bulgularla ilgili yorum ve açıklamalarda bulunmuştur. Çünkü araştırmacının yorumlarının, aynen alıntılarla desteklenmesi yorumların inandırıcılığını artırabilir. Bulguların yorumlanması aşamasında konuyla ilgili literatürden önemli ölçüde yararlanmaya çalışılmıştır. Bunun için araştırmada bulgular betimlendikten sonra ilgili literatürden alıntılar yapılarak ve sık sık aynen alıntılara göndermeler yapılarak bulgular anlamlandırılmaya çalışılmıştır, neden-sonuç ilişkileri irdelenmiş, bir takım sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçların, diğer araştırma sonuçlarıyla ne derece uyduğu veya çeliştiğine işaret edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerin neler olduğuyla ilgili araştırmamızda yer alan öğretmenlerin görüşlerini tespit edebilmek amacıyla mülakatlarda onlara şu soru yöneltilmiştir: *“Sizce değer öğretimini üstlenen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinde ne tür özelliklerin (yeterliklerin, becerilerin ve bilgilerin) olması gerekir?”* Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerin (örnek kişilik, pedagojik formasyon, özel alan bilgisi, genel kültür) neler olduğuyla ilgili araştırmamızda yer alan öğretmenlerin her birinin hangi temalara değindiğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için Tablo 1’e bakılabilir.

Tablo 1. Değer Öğretimini Gerçekleştiren Öğretmenlerde Olması Gereken Özelliklerle İlgili Öğretmenlerin Görüşleri

	Örnek Kişilik	Pedagojik Formasyon	Özel Alan Bilgisi	Genel Kültür
Ö1	X	X	X	X
Ö2	X	-	-	-
Ö3	X	X	X	X
Ö4	X	X	X	-
Ö5	X	-	X	-
Ö6	X	X	X	-

Ö7	X	X	-	-
Ö8	X	-	-	-
Ö9	X	-	X	-
Ö10	X	-	-	X
Ö11	X	X	-	-
Ö12	X	X	-	-
Ö13	X	X	X	X
Ö14	X	X	-	-
Ö15	X	X	X	-
Ö16	X	-	-	-
Ö17	X	X	X	-
Ö18	X	X	X	X
Ö19	X	X	-	-
Ö20	X	X	X	-
Ö21	X	X	X	-
Ö22	X	X	-	-
Ö23	X	X	X	-
Ö24	X	-	X	X

3.1. Örnek Kişilik

Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler kategorisinde birinci tema, öğretmenlerin *örnek bir kişiliğe* sahip olmasıdır. Araştırmaya katılan 24 öğretmen değer öğretimini gerçekleştiren öğretmende olması gereken özellikler arasında öğretmenin örnek bir kişiliğe sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Niçin çevremizi temiz tutmalıyız deyince sınavda kompozisyon yazıyor güzel ama temiz tutmuyor. Niyey? Çünkü çocuk böyle diyen öğretmenin çöpü attığını görüyor. Dolayısıyla örnek olmak önemlidir.” (Ö1)

“Çocuğa yalan söylemeyin diye anlatıyorsanız, diğer tarafta yalan söylüyorsa böyle bir öğretmen etkili olamaz. Öğretmenin söylediği sözler davranışlarına yansımalıdır. Söylemleriyle ve davranışlarıyla öğretmen çocuğa örnek olmalıdır.” (Ö7)

“Söylediğimiz sözün tesir etmesi için öğretmenlerimizin kendisi yaşaması gerekir. Kendimiz yaşamadığımız için tesiri olmuyor. Öğretmen örnek olmalıdır.” (Ö8)

“Öğretmen kendi söylediğini yaşayan bir özelliğe sahip mi değil mi, öğrenciler onun ders dışındaki hayatını da kontrol altında tutuyorlar, dışarıdaki yaptığıyla içeride söylediği birbirine uymazsa öğrenciler o değerlerin anlatılmasına inanmıyorlar.” (Ö23)

“Öğretmen sevgi merkezli ve sabırlı olması lazım, en başta sinirlendiği zaman döven ve küfreden bir öğretmen yani otomatik olarak şiddeti, küfrü ve kaba davranmayı mesrulaştıracaktır.” (Ö17)

“İlk başta kendisinin yapması gerekir bunu. Yani kendisinin yapmadığı bir şeyi karşısındakine söylemesinin çok fazla bir etkisi olabileceğini düşünmüyorum.” (Ö10)

“Davranışıyla, kişiliğiyle örnek olmalıdır. Söz ve davranış bütünlüğü olmalıdır. Çünkü söyledikleriyle yaptıkların tezat oluşturuyorsa bu insan inanmadığı şeyleri söylüyor, kabul etmediği, benimsemediği, özümsemediği değerleri söylüyor. Bu söylediklerinin kıymeti olsa zaten kendisi yapardı. Sözün etki gücünü azaltıyor. Öğretmenin şahsında çocuk o değerleri göremiyorsa, öğretmen istediği kadar anlatsın, çeşitli yöntemler kullansın, çocuk onlara bakmaz.” (Ö11)

“Ahlaki açıdan öğretmen örneklik teşkil etmesi lazım. Kendi nefsinde de bu ahlaki değerleri yaşaması lazım. Karşı tarafta etkili olmasının en büyük sebebi bu gibi geliyor bana.” (Ö12)

“Davranışlarıyla o değerleri yaşayan bir öğretmen olması gerekir. Doğruluk değerini öğretirken öğretmen asla yalan söyleyen biri olmaması gerekir. Değerleri hem yaşayabilen hem de onu anlatabilen bir öğretmen olmak gerekiyor.” (Ö13)

“Öğretmende doğruluk değeri yoksa onu yaşamıyorsa, özü ve sözü bir değilse sözleri ile fiiliyat uymuyorsa o değerlerin öğretmenini olamaz. Söylediklerinin bir tesiri olmaz bu konuda Kur’an: “Niçin yapmadığımız şeyleri söylüyorsunuz” buyurarak inananları samimi ve ihlaslı olmaya davet etmektedir.” (Ö15)

“Yalan söylememek gerektiğini anlatırken, öğrenci asla öğretmeni yalan söylerken yakalamaması gerekir. Hal dili etkili olduğundan dolayı önce öğretmen bu konuda örnek olmalıdır.” (Ö19)

“Öğretmen değerler eğitiminde en başta bir modeldir. Değerler konusunda yaptığımız bir hata önceden anlattıklarımızı ya da ileride anlatacağlarımızı çocuklar açısından anlamsızlaştırır. Bu tıpkı sigara içen bir kişinin sigaranın zararlarından bahsederek sigaranın bırakılmasını beklemesine benzemektedir.” (Ö20)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere öğretmenlerin tamamı, öğretmenin örnek bir kişiliğe sahip olmasının öğretimi yapılmaya çalışılan değerlerin inandırıcılığı ve kalıcılığı açısından önemli olduğunu söylemişlerdir. Zira kişisel nitelikler, mesleki nitelikleri etkilemekte, hatta çok defa ondan önce gelmektedir (Aydın, 2005: 29). Öğretmenlerin örnek kişiliğe vurgu yapmaları, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programında yer alan şu ifadeyle de paralellik arz etmektedir: “İnsan hayatında etkin olan ve onun yönünü tayin eden şey, sözlerden çok yapılan işler ve eylemlerdir.” (MEB, 2010: 4). Literatürde, öğrencinin değerleri öğrenmesine ve ahlaki gelişimine olumlu katkı sağlamada en önemli değişkenin, öğretmenin örnek davranışları olduğu genel kabul görmektedir. Ahlaki değerlerin çocuklar tarafından öğrenilebilmesine imkân sağlayabilmek için öğretmenlerin öğrencilerine olumlu ahlaki özellikleri ile rol model olması gerekir. Çünkü öğretmenin örnek bir kişiliğe sahip olması, öğrencilerin ahlaki değerleri öğrenmelerinde etkilidir. Bundan dolayı öğretmenler, öğrencilerin gözlemleyebileceği tüm eylemlerini dikkatlice düşünerek gerçekleştirmelidir (Ayhan, Oktay, & Oğuz, 2001: 101; Erden & Akman, 2007: 125; Osguthorpe, 2005: 9). Karakter eğitimi yaklaşımına göre de öğretmenlerin sınıf içi ve dışı davranışları, öğrencilerin değerlerle ilgili öğrenmelerinde oldukça etkilidir (Campbell, 2003: 25; Kristjánsson, 2006: 37-38; Lickona & Davidson, 2005; Lickona, 1991: 308-311; Milson, 2000: 148). Karakter eğitimi yaklaşımının görüşüne benzer bir şekilde sosyal öğrenme teorisine göre de insanlar başkalarını gözlemleyerek yeni davranışlar öğrenebilirler. Ama öğretmenin öğrenci için örnek olması, öğrencilerde değerlerle ilgili öğrenmelerin hemen gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Çünkü öğrencinin rol modeller vasıtasıyla gerçekleştirdiği öğrenmelerde birden fazla faktör etkilidir. Bunlar öğrencinin gelişim seviyesi, modelin saygınlığı ve yeteneği, modellemenin dolaylı sonuçları (ödül-ceza gibi), gözlemcinin hedefleridir (Schunk, 2012: 117-162; Sanderse, 2012: 2).

Araştırmamızda yer alan öğretmenlerin, değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken bir özellik olarak örnek kişiliğin önemine

mülakatlarda değinmeleri, olumlu bir durumdur; fakat öğretmenlerin derslerinde yapılan gözlemlerde, bazı öğretmenlerin mülakatta ifade ettiklerinin tam aksi istikametinde davrandıkları görülmüştür. Öğretmenlerin derslerinde yapılan gözlemlerde bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Öğretmen, öğrencilerden birine ders kitabını okumasını söyledi. Diğer öğrenciler ‘öğretmenim öncesinde sıranın bizde olduğunu söylemişsiniz’ şeklinde itiraz etti ve karmaşa ortamı oluştu. Ve öğretmen ısrarla aynı öğrencinin okumasını istedi. Diğer öğrenciler öğretmenin daha önce verdiği sözü tutmamasından dolayı hayal kırıklığına uğradılar.” (Ö5 Ders Gözlem Notu)

“Sınıfta çok sorun çıkaran Ali, yanındaki arkadaşının boğazını tekrar sıkınca sorunlu öğrenciyi diğerinin yanından kaldırdı. Öğretmen: ‘Ali o arkadaşımı hak etmiyor.’ Bu esnada öğrenciler birbiriyle konuşuyor, sınıf dağıldı, yine o sorunlu öğrenci istenmeyen bir davranış sergiledi. Öğretmen Ali’ye dönerek ‘Kütüphaneye git ve benim öğretmen kılavuz kitabımı al gel’ dedi ama o öğrenciden istediği kitap, öğretmen masasının üzerindeydi ve öğretmen bunun farkındaydı. Bir diğer öğrenci anında bu durumu fark etti ve öğretmene ‘Öğretmenim neden Hamza’ya yalan söylediniz. İstediginiz kitap, masanın üzerindeydi’ dedi.” (Ö7 Ders Gözlem Notu)

“Bazı öğrenciler, öğretmene diğer öğretmenlerinin at çiftliğine götürdüğünü söylediler. Öğretmen, ‘biliyorum ... öğretmen götürdü, yanlışlıkla bazılarımızı at ve it olarak buraya getirmiş’ şeklinde kaba bir cümle sarf etti.” (Ö14 Ders Gözlem Notu)

“Birçok öğrenci öğretmene ‘hep kızlara okutuyorsunuz ders kitabını, bu nasıl adalet anlayışı’ diye sitem ediyor. Bir diğer öğrenci arkadan bağıırıyor: ‘Öğretmenim ayrımcılık yapıyorsunuz, adaleti sağlayamıyorsunuz’ diyor. Öğretmen hiçbir öğrencinin tepkisine cevap vermedi. Öğretmen kız öğrencilere ‘okumaya devam edelim’ dedi.”(Ö15 Ders Gözlem Notu)

“Öğretmen önde oturan kızın eline şiddetlice vurdu. ‘ben gelip gebertirim seni de diyebilirim (öğrenciler, bu esnada şaşırıp kaldılar öğretmenin bu hareketine) elim böylece zararlı olabilir. Kabada konuşabilirim ‘mesela oğlum ne öküz gibi bakıyon lan’ dedi öğretmen. Öğrenciler: ‘Öğretmenim onu zaten sık sık yapıyorsunuz, geçende bir arkadaşımıza hayvan dediniz’ dediler topluca. Öğretmen: ‘Gerçekten o kelimeyi kullandım, niye, o arkadaşınız insanlıktan çıkmış bir

hayvan gibi davrandığı için o kişi, sadece ben onun sıfatını söyledim'. Tam da o sırada o kötü söze maruz kalan öğrenci o sınıftaymış ve ağlayarak kendisinin orada haksız konuma düşürüldüğünü ifade etti. Dersin sonuna kadar kafası önünde ağladı. Öğretmen: 'Gerçekten o zaman suyun kaynama noktası gibi çıldırma noktasına gelmişim' Öğretmen diğer öğrenciye o arkadaşının ismini verdiği için kızdı, 'sana kaç kez dedim, isim vererek konuşma diye'. Öğrenciler öğretmenin olumsuz davranışlarını ifade edince sinirlendi: 'Bu okulda en zor ders işlediğim sınıf burası. Öğrenciler neden diye sorunca bir izinsiz çok konuşuyorsunuz. "Ve paylaşım yaparken kişiselleştiriyorsunuz. Bak arkadaşımızı üzdünüz. Şimdi ben onun teneffüste gönlünü alacağım. Ekstra iş çıkarıyorsunuz başıma." Burada hepimiz insanız. Dört dörtlük değiliz, hata yapabiliriz, öğretmen de hata yapabilir." Ben sizden özür dilemedim mi?-öğrenciler hatırlamadıklarını ifade etti-." (Ö17 Ders Gözlem Notu)

"Öğretmen: 'Din kültürü öğretmeni yalan söylemez' Öğrenci: 'Ama öğretmenim, yalan söylemiştiniz geçen hafta' dedi. Öğretmen ısrarla yalan söylemediğini meselenin ne olduğunu sordu. Öğrenci: 'Öğretmenim biz başarılı olunca bize madalya verecektiniz, söz verdiniz ama vermediniz' dedi. (Ö24 Ders Gözlem Notu)

Mülakatlarda öğretmenlerin tamamı, değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerin öğrencilerine iyi birer örnek olmaları gerektiğini ifade etmelerine karşın yukarıdaki gözlem notlarında da görüleceği üzere bazı öğretmenlerin, mülakatlarda söylediklerinin tam aksi istikametinde olan eylemlerde buldukları görülmüştür. Öğretmenler sınıf içerisinde değer öğretimiyle ilgili faaliyetlerini sürdürürken yaptıkları işte gizli olan rol modelliğinin farkında olmaları ve buna uygun olarak hareket etmeleri gerekirken (Rusnak, 1998: 59-60) araştırmamızda yer alan bazı öğretmenlerin öğrencilerle olan ilişkilerinde bu rol modelliğe dikkat etmedikleri anlaşılmıştır. Bazı araştırmalarda öğretmenlerin sözleriyle eylemleri arasındaki tutarlılığın öğrencilerin değerlerle ilgili öğrenmelerine formel değer eğitiminden daha fazla etkiye bulunduğu öne sürülmektedir (Downey & Kelly, 1978: 69; Jackson, Boostrom, & Hansen, 1993). Öğrenciler, öğretime konu edilen değerleri, öğretmenlerin eylemlerinde gördükten sonra hayata geçirmede daha başarılı olabilirler. Öğrenciye kibarlık ve nezaket öğütleyen fakat öğrencilere küfreden ve kaba şekilde davranan öğretmen, böyle davranmakla öğrencilerin değerleri öğrenmesine engel olabilir ve istenmedik öğrenmelerin oluşmasına yol açabilir (Gürkaynak, Üstel, & Gülgöz, 2008: 13; Downey & Kelly, 1978: 69; Rusnak, 1998: 58-60; Jackson, Boostrom, & Hansen, 1993; Salahuddin, 2011: 31; Yavuzer, 2003: 12).

Örneğin Williams'ın yaptığı bir araştırmada, öğretmenlerin tümü ahlaki değerleri öğrencilere öğretme sorumluluğunun kendilerinde olduğunu ve değer öğretiminde kendilerini başarılı bulduklarını belirtmişlerdir. Ancak aynı araştırmada öğrenciler, söz konusu öğretmenlerin gündelik hayat içerisinde söylediklerinin tam aksi istikamette hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilere göre bu öğretmenler, yaptıklarının öğrencilerin değerleri öğrenmesini ve davranışlarını nasıl etkilediğini göremeyen körlerdir (Williams, 1993: 22-23).

DKAB öğretmenleriyle yapılan bir araştırmada öğretmenlerin %90,8'i öğrencilerine iyi örnek olduklarını ifade etmişlerdir (Asrı, 2005: 151). Bir diğer araştırmada da "İyi bir öğretilerde bulunması gereken özellikler nelerdir?" sorusuna DKAB öğretmenlerinin %61,2'si 'kişilik ve karakter alanında yeterliyim' şeklinde cevap vermiştir (Dündar, 2001: 67). İlköğretim DKAB dersi öğretmenlerinin sahip olduğu yeterlikler üzerine yapılan çalışmalarda da öğretmenlerin, "Sabırlı, hoşgörülü, iyi niyetli, dürüst ve sağlam bir kişilik" yeterliliğine 'tam', "Tutum ve davranışlarıyla öğrencilere ve çevresindekilere örnek olma" yeterliliğine 'tam' ve "Öğrencilere rol modeli yapma" yeterliliğine 'oldukça' derecesinde algıya sahip oldukları görülmektedir (Işıkdoğan, 2006: 130; Şimşek, 2006: 90). Hem bizim çalışmamızın mülakat verileri hem de öğretmen algılarını tespit etmeye yönelik diğer çalışmalarda ortaya çıkan bulgular, ilköğretim DKAB öğretmenlerinin örnek kişiliğe ilişkin farkındalıklarının olduğunu ortaya koymasına karşın bizim araştırmamızda yer alan gözlem verileri, bu farkındalıkların hayata geçirilemediğinin en somut göstergesi olarak ele alınabilir. Nitekim İlköğretim DKAB öğretmenleriyle yapılan başka bir araştırmada da öğretmenlerin %25,53'ü söylediklerini uyguladıklarını, %19,15'i uygulamadıklarını, %55,42'si ise bazen uyguladıklarını ifade etmeleri (Dündar, 2001: 46) gözlem esnasında tuttuğumuz notları teyit etmesi açısından dikkate değerdir. Hem bizim araştırmamızda hem de bu araştırmada öğretmenlerde tespit edilen söz-eylem tutarsızlığı, bazı öğretmenlerin örnek kişiliğin önemi üzerinde bir takım ezbere bilgi sahibi oldukları ve ciddi maddada düşünmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Öğrenciler, öğretmenlerinde söz-eylem tutarlılığı arayabilir ve bundan dolayı öğretmenin her eylemini öğretilen değerle ilişkilendirmeye çalışabilirler. Eğer öğretilerde bu tutarlılık mevcut değilse, değer öğretiminde istenilen hedeflere ulaşamayabilir.

3.2. Pedagojik Formasyon

Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler kategorisinde ikinci tema, *pedagojik formasyondur*. 17 öğretmen, değer öğretimi-

mini gerçekleştiren öğretmende bulunması gereken bir özellik olarak pedagojik formasyon boyutuna değinmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Çok farklı öğretim yöntemlerini kullanarak, çocukların da isteklerini, ihtiyaçlarını ve gelişim özelliklerini dikkate alarak değer öğretiminin düzenlenmesi öğretmenin görevlerindedir.”(Ö1)

“Bu öğrenci ne kadarını alabilecek, benim amacım ne, yaş seviyesinde kullandığım kelimeye dikkat ediyor muyum gibi orada formasyon bilgi ve becerileri gerekecek. İşte sınıf yönetimi devreye girecek.”(Ö13)

“Pedagojik açıdan eğitimdeki gelişmeleri de takip etmesi gerekir. Eğitimde yeni öğretim metotları ortaya çıkıyor. En başta plan, neyi ne zaman vereceğimizi bilmemiz lazım. İkincisi o değeri nasıl işleyeceğimiz, mesela tiyatro, drama gibi canlandırmalar çok etkili oluyor. Üçüncüsü de görsel malzemenin kullanımı film, slayt gibi.”(Ö17)

“Öğretmenin pedagojik formasyonunun da çok iyi olması gerekir. Bu hangi değerler öğrenciye ne ölçüde verilmesi gerektiği açısından önemlidir. Ayrıca değerler eğitiminde daha çok öğrencinin konuşturulması gerekir. Bunun için de öğretmenin iyi bir yönlendirici kişiliğinin olması lazım. Yani rehberlik yönü iyi olmalı.”(Ö21)

“Ön hazırlığını yapmalı. İletişim becerisi olmalı. Ergenin ruh dünyasını hissedebilmeli. Eleştirel düşünme noktası bence temeldir. Öğretmen ayrıca çevresini iyi tanımalıdır. İçinde bulunduğu okulu, mahalleyi, veli profilini iyi teşhis ve tespit etmesi lazım. Öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyini iyi tespit etmelidir.”(Ö4)

“Bir de o değer öğretimi nasıl yapılır. Bunu, eğitim ve öğretim olarak nasıl yapacak, bu konuda yeterliliği olması lazım. Yöntem ve teknik veya araç ve gereçlerle ilgili yeterlilik aranması lazım. O zaman değer eğitimi daha etkili ve verimli olacaktır.” (Ö11)

“Bu değerlerin nasıl öğretilmesiyle ilgili yeterli bilgisi olması gerekiyor. Çocuğa nasıl kavratacağını bilmiyorsa, onun seviyesini tespit etmeyi bilmiyorsa bu eğitim eksik kalır. Bu konuda yeterliliğinin olması çok önemli.” (Ö19)

“Diğer bir özellik olarak bu bilgileri etkili anlatım yöntem ve teknikleri bilmeli ve uygulamalı. Öğretmenin, öğretilen değerlerin öğrenilip öğrenilmediğini, uygulanıp uygulanmadığını ölçecek etkili ölçme araçları olmalı.” (Ö20)

“Öğretmenin pedagojik formasyonunun da çok iyi olması gerekir. Bu hangi değerlerin öğrenciye ne ölçüde verilmesi gerektiği açısından önemlidir. Ayrıca değerler eğitiminde daha çok öğrencinin konuşturulması gerekir. Bunun için de öğretmenin iyi bir yönlendirici kişiliğinin olması lazım. Yani rehberlik yönü iyi olmalı.” (Ö21)

“Bir de pedagojik formasyonun iyi olması gerekir. Yani nerede, ne şekilde konuşacağını bilmesi gerekir, böyle gelişigüzel sözleri her yerde konuşmamalıdır, her doğru her yerde söylenmemeli, buna dikkat etmeli.” (Ö23)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere 17 öğretmen, değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerin pedagojik formasyon boyutuyla ilgili birtakım bilgi ve beceri sahibi olmalarına değinmişlerdir. Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenler değerlerle ilgili konu alanını ne kadar iyi bilirlerse bilsinler, öğrencilerin değerleri öğrenmesine kılavuzluk edemezlerse, yapacakları değer öğretiminde başarılı olamazlar. Hatta bazı araştırma sonuçları, alan bilgisinden ziyade öğretme ve öğrenme sürecine ilişkin bilgi ve becerilerin öğrenci başarısında daha çok belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle örneğin öğretmenin, değerleri öğrenciye etkili bir şekilde öğretebilmesi için özel öğretim yöntemlerini çok iyi bilmesi ve ders ortamında uygulayabilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Erden, 1998: 44; Türk Eğitim Derneği, 2009: 4). Araştırmamızda yer alan öğretmenlere göre değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken bir özellik olarak düşündükleri pedagojik formasyonla ilgili boyutları daha detaylı tespit edebilmek için mülakatlarda öğretmenlere ‘başka neler olabilir’ şeklinde ek soru sorulmasına rağmen onların pedagojik formasyonun sadece birkaç boyutuna değinip, diğer boyutları eksik bırakmaları, öğretmenlerin pedagojik formasyonla ilgili yeterlilik durumlarına ilişkin ipucu olarak algılanabilir. Ayrıca pedagojik formasyonla ilgili mülakatta ifade edilenlerin uygulamaya yansımalarını tespit edebilmek için öğretmenlerin derslerinde gözlemler yapılmıştır. Öğretmenlerin çoğunluğunun, burada mülakatta ifade ettikleri ile derslerinde yaptıkları uygulamalar arasında uyumsuzluklar vardır. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında gelecek olan kategorilerde, bu durumla ilgili bulgular ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Buradan yola çıkarak bazı öğretmenlerin değer öğretiminin nasıl gerçekleştirileceği konusunda birtakım malumata sahip oldukları fakat bu bilgilerin ne anlama geldiği ve uygulamaya nasıl transfer edileceğine ilişkin yeterlilik problemlerinin olduğu veya bu bilgileri uygulamayı ihmal ettikleri söylenebilir.

3.3. Özel Alan Bilgisi

Değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler kategorisinde üçüncü tema, değerlerle ilgili *alan bilgisidir*. 14 öğretmen, öğretmenlerin öğretimini yapacağı değerlerle ilgili zengin bilgiye sahip olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Mesela güzel ahlak konusunu kafasına iyi yerleştirecek ki, öğrenciye anlatacak. Öğretmen önce kendi anlatacağı değerleri anlayıp, anlamlandırarak.” (Ö3)

“Bir değeri verirken onun farkında olması gerekir, bu değer bizim için neyi ifade ediyor, bunun dindeki, kültürdeki ve ailedeki yeri nedir. Değerler anlamında kendini yetiştirmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Ö13)

“Alanını iyi bilmesi gerekir, alanında dini değerler var mı ve en başta gereken şey ahlaki değerlerin ne olduğu, değerlerle din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi yaparken ikisinin arasındaki ilişkiyi bir araya getirecek bir bilgi birikimine sahip olması gerekir. Geçmişteki değerleri günümüze aktarabilme yeteneğine sahip olması lazımdır. Değerler eğitimi veren öğretmenin bu değerlerin günümüze yansımalarını iyi bilmelidir.” (Ö21)

“Öğretmenlerde öncelikle değerlerle ilgili alana hâkimiyet olmalı, yani bilgi olarak kendisini sürekli geliştirmeli ve yenilemeli.” (Ö20)

“Öğretmenin bu konuda bilgi düzeyi de yüksek olmalıdır. O değerleri iyi bilecek, örneklendirecek, anlatabilecektir.” (Ö9)

“Öğretmenin değerlerle ilgili bilgi, birikim ve donanımı yeterli olmalı.” (Ö17)

“Değerler eğitimi gerçekleştirecek öğretmenlerde öncelikle din, ahlak ve değerler konularını bilmeyele ilgili istek ve gayretinin olması gerekir.” (Ö15)

“Peygamberimizin hayatının ahlaki boyutunun iyi bilinmesi gerekir. Bununla ilgili meal bilgisinin sağlam olması gerekir. K.Kerim’de tavsiye edilen şekilde insanlara karşı nasıl davranacağımızla ilgili bilgisinin yeterli olması gerekir.” (Ö18)

“Öğretmen konu alanını iyi bilmelidir. Bir kitabı okurken orda gördüğüm bazı örnekler ve çarpıcı cümlelerin altını çiziyor ve kenarına bazılarını kendim için not alıyor bazılarını da öğrenciler için not alıyorum. Hemen altını çizip bunu öğrencilere anlatayım diyorum. Bizim öğrendiğimiz fişleme metodu var, üste

konu başlığı işte mesela gıybet aşıya da alıntıyı yazıyorum. Kul hakkı diyorum altına örnek olayı yazıyorum, Dolayısıyla planlamada öğretmenin hayat boyu böyle bir hazırlık içinde olması gerekir.” (Ö1)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere 14 öğretmen, öğretmenlerin değerler alanında çeşitli bilgi ve birikime sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Değer öğretimi gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler kategorisinde yer alan, değerlerle ilgili *alan bilgisini* mülakatlarda ifade etmemiş olan 10 öğretmenin derslerinde yapılan gözlemlerde, onların değerlerle ilgili belirli bir bilgi ve birikime sahip oldukları görülmüştür; bu durum, onların, bu özelliği zaten öğretmenin olmazsa olmaz özelliği olarak düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin değerler konusunda yeterli alan bilgisine sahip olmaları, değer öğretimi gerçekleştirecek öğretmende bulunması gereken özelliklerin en başında gelmektedir. Çünkü öğretmenin alan bilgisinin yetersizliği onun öğretmenlik bilgi ve becerisini etkilediği gibi ortaya koyduğu değer öğretimi etkinliğinin kalitesini de doğrudan etkileyecektir. Öğretmen konuyu yeterince bilmediği zaman, öğrenciler içerikle ilgili yanlış öğrenmeler edinebilir. Hatta öğretmenlerin konuyu ne kadar bildikleri, ne öğrettiklerini ve nasıl öğrettiklerini, öğretmenin sorduğu soruların türünü ve düzeyini etkiler. Ayrıca öğretmen konuyu yeterince bilmediği zaman, daha çok ders kitabına bağımlı bir öğretim gerçekleştirebilir (Aydın, 2005: 28). Nitekim öğretmenlerle yapılan mülakatlarda ve öğretmenlerin derslerinde yapılan gözlemlerde bazı öğretmenlerin, ders kitabına bağımlı bir değer öğretimi gerçekleştirdiklerinin görülmesi bu durumu teyit ettiği söylenebilir.

Ö1 ve Ö20'nin yukarıdaki ifadelerinde de örnekleri görüleceği üzere bazı öğretmenler, öğretmenin alan bilgisine sahip olmasının yanında mevcut alan bilgisini sürekli geliştirmesinin ve yenilemesinin önemine işaret etmişlerdir. Zira öğretmenin öğretimi yapmaya çalıştığı alan hakkında son gelişmeleri izlemesi ve bu bilgileri değer öğretimi sürecinde kullanması etkili ve verimli bir değer öğretimi için gereklidir.

3.4. Genel Kültür

Değer öğretimi gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler kategorisinde dördüncü tema, *genel kültür*dür. 6 öğretmen, genel kültürü, değer öğretimi gerçekleştiren öğretmenlerde olması gereken özelliklerden biri olarak zikretmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Kendini öğretmenlik bilgisi yanında kültürel anlamda da yetiştirmeli” (Ö3)

“Çevreden ve olanlardan haberdar olmak da din öğretmeninde bulunması gereken şeylerdir. Mesela çocukların oynadığı oyunlar, kullandıkları kelimeler, internet üzerindeki eğilimleri vs. bunları bilirsek daha kolay kontak kurabiliriz.”(Ö18)

“Öğretmenin dünya kültürünü de bilmesi lazım, kastım şu, mesela ben din dersini anlatırken, kültürleri anlatırken Batı, Rus, Çin, vb. kültürleriyle kıyaslama yaparak anlatırım, kültürlerin değerlerinin farklı olduğunun bilinmesi lazım.”(Ö24)

“Öğretmenin sadece değerler eğitiminin doğrudan verecek şekilde değil aynı zamanda sosyal olarak da geliştirmesi lazımdır. Maçlardan anlaması lazım, gündemi takip etmesi lazım.” (Ö10)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler arasında genel kültür bilgisinin gerekliliğine yer veren öğretmen sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun mülakatta genel kültürün öğretmenlerde bulunması gereken bir özellik olduğuna değinmemesi, mülakat esnasında bu temanın onların aklına gelmemesiyle ilişkili olabilir. Çünkü öğretmenlerin derslerinde yapılan gözlemlere bakıldığı zaman, bazı öğretmenlerin derslerinde genel kültür denilebilecek çeşitli bilgilerden yararlandıkları görülmüştür. Öğretmenlerin derslerinde yapılan gözlemlerde bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Mavi kelebekler adında bir dizi var, izliyor musunuz, Bosna savaşı anlatılıyor. Öğretmen müziği de açtı, onun eşliğinde bu savaşta yaşanmış bir yardım olayını anlatıyor.”(Ö14 Ders Gözlem Notu)

“Öğretmen: ‘Peki son zamanlarda medyada bir konu gündemde, gıda maddelerinde hileler yapılıyor mu, sucuk diye aldığımız ürünlerde içinde başka şeyler varmış. Balda da ayımsı oluyormuş. Bunlar bir yalancılık, sahtekârlık, insanları aldatma değil mi?’”(Ö11 Ders Gözlem Notu)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde ve öğretmen gözlem notlarında da örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenlerin genel kültür bağlamında sadece güncel olaylara değindikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin genel kültür bağlamında güncel olaylardan haberdar olmaları gereklidir. Bunun için öğretmenlerin gazeteleri, dergileri ve televizyonu takip ederek gündelik yaşamdan haberdar olmaları ve gündelik yaşamda olup bitenlerin anlamını kavramaya çalışmaları gerekir. Fakat değer öğretiminde genel kültür denilince, asıl olarak, öğretmenlerin değer öğretimine katkıda bulunabilecek diğer disiplinlerle ilgili bilgiler kastedilmektedir (Akyürek, 2008: 92). Öğretmen, disiplinler

arası deneyim ve birikimlerini değer öğretimi sürecinde etkin olarak kullanabilmelidir. Zira ilköğretim DKAB dersi öğretim programında da “Ahlak, İslam Ahlakı, Felsefe, Hukuk ve Tarih” disiplinlerinin temel kavramları ve verilerinin ahlak öğrenme alanında kullanılması gerektiği belirtilerek değer öğretiminde disiplinler arası yaklaşıma vurgu yapılmıştır (MEB, 2010: 17). Öğretmenlerin mülakatlarda ve ders gözlemleri sırasında sadece güncel olaylarla ilgili bazı bilgilere değinmeyi genel kültür kapsamında değerlendirmeleri, genel kültürün çok sınırlı manada anlaşıldığı anlamına gelmektedir. Genel kültür özelliği konusundaki bu sınırlı anlayış, öğretmenlerin değer öğretimi sürecinde gerekli olan disiplinler arası deneyim ve birikim konusunda yeterlik problemlerinin olduğunun işareti olarak algılanabilir.

4. Sonuç

“Öğretmenlerin Gözüyle Değer Öğretimini Gerçekleştiren Öğretmenlerde Olması Gereken Nitelikler” adlı bu çalışmada araştırmaya katılan öğretmenlerin 24’ü örnek bir kişiliğin, 17’si pedagojik formasyon bilgi ve becerisinin, 14’ü özel alan bilgisinin ve 6’sı genel kültür bilgisinin değer öğretimini gerçekleştiren öğretilerde bulunması gereken özellikler arasında olması gerektiğini ifade etmiştir. Mülakatlarda öğretmenler, değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özelliklere değinirken, ilgili temalarda öğretmenlerde bulunması gereken tüm alt özelliklere değinmemiştir. Örneğin öğretmenlerin çoğunluğu, pedagojik formasyonun sadece birkaç boyutuna değinip, diğer boyutları eksik bırakmışlardır. Bir diğer örnek ise öğretmenlerin güncel olaylarla ilgili bazı bilgilere değinmeyi genel kültür kapsamında değerlendirmişlerdir. Bu, genel kültürün çok sınırlı manada anlaşılması anlamına gelmektedir. Genel kültür özelliği konusundaki bu sınırlı anlayış, öğretmenlerin değer öğretimi sürecinde gerekli olan disiplinler arası deneyim ve birikim konusunda yeterlilik problemlerinin olduğunun işareti olarak yorumlanabilir. Araştırmamızda yer alan öğretmenlerin, değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken çeşitli öğretmen özelliklerinin (örnek kişilik, pedagojik formasyon, özel alan bilgisi ve genel kültür) önemine mülakatlarda değinmeleri, olumlu bir durumdur. Fakat burada öğretmenlerin değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken ideal özellikler konusunda birtakım malumata sahip olmalarından ziyade bu bilgilerin ne anlama geldiği ve uygulamaya nasıl transfer edileceğine ilişkin öğretmenlerin yeterliklerinin olması çok daha önemlidir. Zira öğretmenlerin, değer öğretimini gerçekleştiren öğretilerde bulunması gereken bir takım özelliklere mülakatlarda değinmeleri, onların bu özelliklere sahip oldukları anlamına

gelmeyebilir. Bu sebeple araştırmamızda yer alan öğretmenlerin mülakatlarda dile getirdikleri ideal öğretmen özelliklerinin uygulamaya yansımalarını belirleyebilmek için onların derslerinde yaptığımız gözlemlerde, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun mülakatlarda ifade ettikleri olumlu özelliklerin tam aksi istikametinde davrandıkları görülmüştür. Değer öğretimi gerçekleştiren öğretmende bulunması gereken özelliklere ilişkin mülakat verileri, gözlem verileriyle karşılaştırıldığı zaman bazı öğretmenlerin mülakatta ifade ettikleri ile gözlemler esnasında yaptıkları arasında zıtlıklar olduğu görülmüştür. Bu durum, onların mülakatta söyledikleri ile uygulamada yaptıkları arasında mesafe olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, her ne kadar onlar, mülakatta çeşitli öğretmen özelliklerinin önemini ifade etseler de, gözlemlerde sergiledikleri davranışlar, onların bu konuda ezbere bir takım malumatları ifade ettikleri ve uygulama esnasında dikkatlice düşünerek hareket etmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu durum şunu göstermektedir ki, bazı öğretmenler kendilerinde bulunması gereken özellikler üzerinde anlamlı bir bilgi üretip kendilerine mal edememişlerdir. Onlar mülakatta ifade ettikleri bilgileri kendilerine mal edebilselerdi, bu bilgiler onların eylemlerini yönlendirebilirdi. Çünkü içselleştiremediğimiz hiçbir bilgi ve anlayış, tutum ve eylemlerimize yansımaz.

Kaynakça

- Akyürek, S. (2008). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Yeterlikleri (Kayseri Örneği)*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Akyürek, S. (2009). *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Asrı, S. (2005). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Yeterlikleri (Göller Bölgesi Örneği)*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Aydın, M. Ş. (2005). *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Aydın, Ş. M. (1996). *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Ayhan, H., Oktay, A., & Oğuz, O. (2001). *21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*. İstanbul: Sedar Yayınları.
- Dündar, N. (2001). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kişilik ve Karakter Bakımından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Alkım yayınları.
- Kristjánsson, K. (2006). Emulation and The Use of Role Models in Moral Education. *Journal of Moral Education*, 35(1), 37-49.

- MEB. (2004). *Sosyal Bilgiler Programı ve Kılavuzu (4-5)*. Ankara.
- MEB. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milson, A. J. (2000). Social Studies Teacher Educators' Perceptions of Character Education. *Theory and Research in Social Education*, 28(2), 144–69.
- Rusnak, T. (1998). *An integrated approach to character education*. Thousand Oaks, Calif.: Corwin Press.
- Schunk, D. H. (2012). *Learning Theories: An Educational Perspective* (6th edition). Boston: Pearson.
- Şimşek, E. (2006). *İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yeterlikleri (Erzurum Örneği)* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Williams, M. M. (1993). Actions Speak Louder than Words: What Students Think. *Educational Leadership*, 51(3), 22–23.